

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 339.5:338.242:164.01

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-6>**Боровик Т. В.**кандидат економічних наук, доцент,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1703-3621>**Даниленко В. І.**кандидат економічних наук, доцент,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8676-0622>**Danylenko Viktoria, Borovik Tatiana**
Poltava State Agrarian University

ТРАНСПОРТНА ЛОГІСТИКА ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено роль транспортної логістики в забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. Проаналізовано частку транспортних послуг в структурі зовнішньої торгівлі України послугами. Виявлено, що експорт транспортних послуг становить 43,7% від загального експорту послуг, а імпорт – 19,5%. Досліджено динаміку вантажообігу та перевезення вантажів за видами транспорту в Україні та виявлено тенденцію до зниження обсягів вантажообігу протягом останніх років. Розглянуто особливості транспортно-логістичних послуг. Зазначено, що транспортно-логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності має бути спрямоване на вивчення системи організаційно-економічної взаємодії учасників транспортно-логістичного обслуговування перевезень вантажів. Визначено перспективні шляхи удосконалення вітчизняної транспортної логістики в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: логістика, транспортна логістика, транспортне забезпечення, експорт, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність.

TRANSPORT LOGISTICS AS A FACTOR OF SUPPORTING FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF DOMESTIC ENTERPRISES

Due to the active development of international cooperation, the issues of optimizing the process of planning and organizing the international delivery of goods and resources to the final consumer; in other words, the need for efficient transport logistics is growing. The purpose of the study is to determine the problems and prospects of transport logistics using in the foreign economic activity of domestic enterprises. Transport is one of the most important sectors of the Ukrainian economy. The share of transport services is quite significant in the structure of foreign trade of services in Ukraine. Exports of transport services in 2020 amount to 4.88 billion dollars, which is 43.7% of total exports of services. Imports – is 1.01 billion dollars (19.5%). Modern conditions of the freight market are characterized by increased competition, reduced profits, increased and emerging new requirements for the quality of services provided. Market conditions are becoming increasingly difficult for logistics and freight forwarding companies. The dynamics of cargo turnover and cargo transportation by types of transport in Ukraine has been studied and the tendency to decrease the volume of cargo turnover in recent years has been revealed. Features of transport and logistics services are considered. It is noted that the transport and logistics support of foreign economic activity should be aimed at: assessing the system of transport and logistics services for compliance with customer requirements, the structure of transport demand, based on market trends; determination of specialized transport and logistics needs, status and dynamics of demand for logistics services; study of the system of organizational and economic interaction of participants of specialized transport and logistics services of cargo transportation of enterprises. Perspective ways of improving domestic transport logistics in the field of foreign economic activity are identified, including: ensuring safe operation of transport; improving the mechanism of sanctions for violating safety rules in transport; improving energy efficiency of vehicles; optimization of multimodal logistics schemes operation; efficient use of logistics infrastructure through improved transportation management, warehousing and information systems.

Keywords: logistics, transport logistics, transport support, export, import, foreign economic activity.

JEL Classification: F1, P33, L91

Постановка проблеми. Активний розвиток міжнародної співпраці веде до суттєвого зростання об'єму руху товарів і, відповідно, вантажних потоків, як вну-

трішніх, так і міжнародних, тому підвищення ефективності доставки вантажів входить в пріоритетні напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності

підприємств. У зв'язку з цим останнім часом актуалізуються питання оптимізації процесу планування та організації доставки товарів і ресурсів до кінцевого споживача, іншими словами, зростає потреба в ефективній транспортній логістиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми транспортного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності знайшли своє відображення у дослідженнях таких вчених як: Дятлова В. В., Єрохін Д. В., Пеленський Р. О. Питання формування логістичних систем і розвитку транспортної логістики досліджуються такими вченими, як: Гаєва Л. І., Гірна О. Б., Грицина Л. А., Кобилухо О. Я., Коваленко Ю. О., Кошівська М. В., Решетнікова О. В., Румянцев А. П., Тонких О. Г. та інші.

Дятлова В.В. та Єрохін Д.В. в своїй роботі відзначають, що для підвищення ефективності системи транспортного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства необхідним є її формування як транспортно-логістичної [1, с. 286].

Румянцев А. П. та Коваленко Ю. О. під транспортно-логістичним забезпеченням розуміють «сукупність елементів, які знаходяться в тісній взаємодії і складають єдину транспортну систему, що об'єднує операції, пов'язані з виробництвом і обігом продукції» [6, с. 164].

Тонких О. Г. зазначає, що транспортно-логістичні послуги виступають системоутворюючим чинником, що забезпечує умови для економічного розвитку і зростання добробуту та конкурентоспроможності держави, сприяють поглибленню процесу розподілу праці, у тому числі територіального і міжнародного [8, с. 152].

У роботі Пеленського Р. О. сформульовані вимоги до побудови ефективних логістичних систем підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність [4].

Грицина Л. А. та Кошівська М. В. присвятили свою працю аналізу сучасного стану та перспективам розвитку транспортної логістики в Україні, зокрема визначенню ролі транспортно-логістичних систем у забезпеченні стійкого розвитку національної економіки [2].

Однак, враховуючи динамічні зміни та інноваційні процеси, питання транспортної логістики у сфері забезпечення зовнішньоекономічної діяльності потребує подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення проблем та перспектив використання транспортної логістики в зовнішньоекономічній діяльності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Транспорт являє собою одну з найбільш важливих галузей народного господарства України. Якщо розглянути структуру зовнішньої торгівлі України послугами у 2020 р., то можна відзначити, що частка транспортних послуг є досить суттєвою (табл. 1).

Експорт транспортних послуг, за даними Державної служби статистики України, у 2020 р. складає 4,88 млрд. дол. США, що становить 43,7% від загального експорту послуг. Імпорт – складає 1,01 млрд. дол. США (19,5%).

Якщо розглянути структуру експорту транспортних послуг (рис. 1), то можна відзначити, що найбільшу частку складають послуги трубопровідного транспорту (2,40 млрд. дол. США або 49% від загального обсягу транспортних послуг). Послуги повітряного, морського, залізничного та автомобільного транспорту складають відповідно 7,96 млрд. дол. США (16%), 6,01 млрд. дол. США (12%), 3,80 млрд. дол. США (8%) та 3,25 млрд. дол. США (7%).

Структуру імпорту транспортних послуг неможливо відобразити, оскільки деякі дані, зокрема, дані про обсяги імпорту послуг річкового та трубопровідного транспорту, не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації. Однак, варто відзначити, що імпорт послуг повітряного, морського, залізничного та автомобільного транспорту складають в структурі імпорту транспортних послуг відповідно 31%, 29%, 18% та 17%.

Сучасні умови ринку вантажних перевезень характеризуються підвищенням конкуренції, зменшенням прибутку, підвищенням та появою нових вимог до якості послуг, що надаються. Умови ринку стають дедалі жорсткішими для логістичних та транспортно-експедиційних компаній.

На українському ринку комерційних перевезень нині загалом здійснює діяльність до 56,3 тис. перевізників, у використанні яких – понад 154 тис. одиниць вантажних транспортних засобів [3, с. 118].

За даними офіційної статистики, на ринку вантажних перевезень за 2020 р. вантажообіг усіх видів транспорту становив 313,2 млрд. ткм (табл. 2).

За даними табл. 2 можна спостерігати тенденцію до зниження обсягів вантажообігу протягом останніх років. Середньорічний приріст вантажообігу за останні п'ять років становить -7739,2 млн. ткм. В тому числі це зменшення відбулося за рахунок зменшення вантажообігу трубопровідним, залізничним, морським та річковим транспортом. Однак, кількість вантажу за цей період, навпаки, збільшилась і в 2020 р. становила 1641 млн. т. Середньорічний приріст кількості вантажу за останні п'ять років становить 24,6 млн. т. В основному це збільшення відбулось за рахунок збільшення кількості перевезених вантажів автомобільним транспортом. Протягом 2020 р. у внутрішньому сполученні й на експорт залізничним транспортом перевезено 305,5 млн т вантажів, морським – 1,8 млн т, річковим – 3,8 млн т, автомобільним – 1232,4 млн т, авіаційним – 0,09 млн т, трубопровідним – 97,5 млн т.

Таблиця 1

Частка транспортних послуг в структурі зовнішньої торгівлі України послугами, 2020 р.

Найменування послуги	Експорт			Імпорт			Сальдо
	тис. дол. США	у % до 2019	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до 2019	у % до загального обсягу	
Усього	11167050,7	71,5	100,0	5209161,1	75,0	100,0	5957889,6
Транспортні послуги	4880294,3	53,6	43,7	1013616,1	65,0	19,5	3866678,2

Джерело: складено авторами за даними [7]

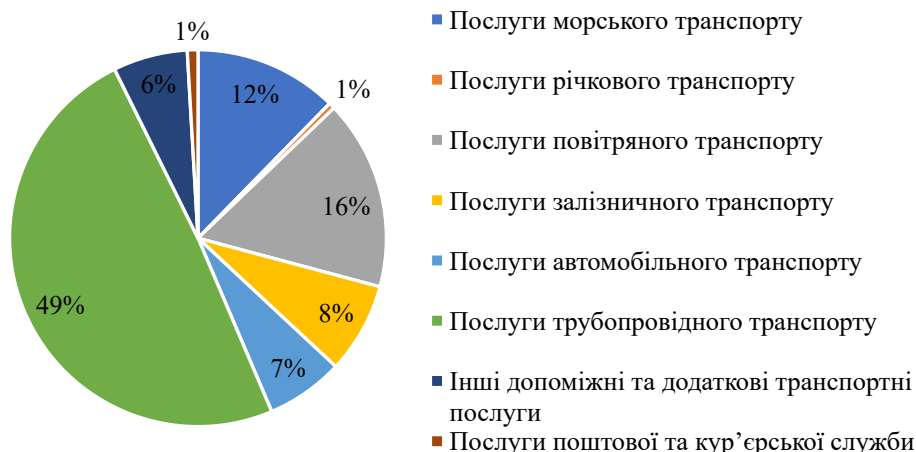

Рис. 1. Структура експорту транспортних послуг України, 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [7]

Таблиця 2

Аналіз динаміки вантажообігу та перевезення вантажів за видами транспорту в Україні, 2016–2020 рр.

Вид транспорту	Рік	Вантажообіг, млн. ткм			Кількість вантажу, млн. т		
		Факт	Абсолютний приріст		Факт	Абсолютний приріст	
			ланцюговий	середньорічний		ланцюговий	середньорічний
Транспорт загалом, у тому числі:	2016	344196,2	-		1542,6	-	
	2017	364192,1	19995,9		1582,0	39,4	
	2018	361355,0	-2837,1	-7739,2	1643,0	61,0	24,6
	2019	355009,0	-6346,0		1578,8	-64,2	
	2020	313239,3	-41769,7		1641,0	62,2	
залізничний	2016	187557,5	-		343,4	-	
	2017	191914,1	4356,6		339,6	-3,8	
	2018	186344,1	-5570,0	-2992,6	322,3	-17,3	-9,5
	2019	181844,7	-4499,4		312,9	-9,4	
	2020	175587,1	-6257,6		305,5	-7,4	
морський	2016	2538,7	-		3,0	-	
	2017	2848,6	309,9		2,3	-0,7	
	2018	1822,8	-1025,8	-258,6	1,9	-0,4	-0,3
	2019	1773,9	-48,9		2,1	0,2	
	2020	1504,4	-269,5		1,8	-0,3	
річковий	2016	1465,0	-		3,6	-	
	2017	1422,9	-42,1		3,6	0,0	
	2018	1540,2	117,3	-23,0	3,7	0,1	0,05
	2019	1613,8	73,6		4,0	0,3	
	2020	1372,9	-240,9		3,8	-0,2	
автомобільний	2016	58029,8	-		1085,6	-	
	2017	62296,8	4267,0		1121,7	36,1	
	2018	72068,3	9771,5	1786,8	1205,5	83,8	36,7
	2019	64952,9	-7115,4		1147,0	-58,5	
	2020	65176,9	224,0		1232,4	85,4	
авіаційний	2016	226,4	-		0,07	-	
	2017	275,3	48,9		0,08	0,01	
	2018	339,7	64,4	22,5	0,10	0,02	0,01
	2019	295,6	-44,1		0,09	-0,01	
	2020	316,2	20,6		0,09	0,00	
трубопровідний	2016	94378,8	-		106,7	-	
	2017	105434,4	11055,6		114,8	8,1	
	2018	99239,9	-6194,5	-6274,3	109,4	-5,4	-2,3
	2019	104528,1	5288,2		112,7	3,3	
	2020	69281,8	-35246,3		97,5	-15,2	

Джерело: складено авторами за даними [7]

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства тісно пов'язана з транспортно-логістичним забезпеченням, що є однією з важливих складових процесу організації доставки товарів від місця їх виготовлення до місця споживання. Транспортна логістика відіграє важливу роль у розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Її нормальне функціонування забезпечує виконання зобов'язань сторонами з купівлі-продажу, комерційний ефект зовнішньоторговельної угоди. Порушення транспортного процесу досить часто призводить до матеріальних втрат експортера та імпортера, робить вітчизняні товари неконкурентоспроможними.

Транспортно-логістичні послуги, як і всяка послуга, мають свої особливості:

1. Транспорт не виробляє нового товару чи продукту, але саме дякуючи їх переміщенню з одного місця в інше забезпечується продовження процесу виробництва та обігу, має місце кінцеве споживання вироблених товарів. Переміщення товарів, продукції з місця виробництва до місця споживання і є тією споживчою вартістю, яку створює транспорт, транспортні послуги впливають на кінцеву вартість товару і його конкурентоспроможність.

2. Дія транспортних послуг виражається в такому корисному ефекті, який не може виникати, зберігатися і реалізовуватися у відриві від транспорту. Разом з тим виробництво транспортних послуг невідривне від їх споживання. Транспортні послуги задовольняють потреби в момент свого проявлення, тобто створення таких послуг співпадає з їх споживанням [6, с. 186].

3. Транспорт займає особливе місце в міжнародному товарообігу. З одного боку, він є необхідною умовою здійснення міжнародного розподілу праці, зовнішньоекономічних зв'язків. З другого боку – транспортна індустрія виступає на світових ринках експортером своєї продукції, частково, транспортних послуг.

4. Транспортні послуги, що здійснюються у сфері ЗЕД, піддаються впливу всіх чинників, що характеризують розвиток конкурентоспроможності економіки країни. Насамперед, це коливання цін на нафту, попиту і пропозицій на товари, а, відповідно, і на їх перевезення; валютного курсу; ступінь втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність, стан політичних та економічних відносин різних держав і багато інших [8, с. 150–151].

Транспортно-логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності повинно бути спрямоване на:

- оцінку системи транспортно-логістичного обслуговування щодо відповідності вимог клієнтів, структури транспортного попиту, виходячи з ринкових тенденцій;
- визначення спеціалізованих транспортно-логістичних потреб, стану та динаміки попиту на логістичні послуги;
- вивчення системи організаційно-економічної взаємодії учасників спеціалізованого транспортно-

логістичного обслуговування перевезень вантажів підприємств [5, с. 148].

З використанням транспортної логістики в забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності збільшується дохід за рахунок оптимізації від виваженого вибору: каналів реалізації продукції; зарубіжних контрагентів (споживачів, постачальників, посередників, кредиторів тощо); моделей транспортно-логістичних ланцюгів; умов для ресурсозбереження у вантажних, матеріальних, інформаційних, фінансових та трудових потоках.

Перспективними шляхами удосконалення вітчизняної транспортної логістики в сфері зовнішньоекономічної діяльності можуть бути: удосконалення контролю за проведенням внутрішніх перевірок систем управління безпекою транспортно-логістичних підприємств, впровадження методики самооцінки систем управління безпекою, а також розробка і дотримання експлуатуючою організацією інструкцій та інших документів, що забезпечують безпечну експлуатацію транспорту; удосконалення механізму дії санкцій за порушення правил безпеки при транспортних перевезеннях; поліпшення показників енергоефективності транспортних засобів; оптимізація функціонування мультимодальних логістичних схем; ефективне використання логістичної інфраструктури за рахунок удосконаленого управління перевезеннями, складування та інформаційних систем.

Висновки. У результаті проведеного дослідження виявлено, що частка транспортних послуг є досить суттєвою в структурі зовнішньої торгівлі України послугами у 2020 р. Сучасні умови ринку вантажних перевезень стають дедалі жорсткішими для логістичних та транспортно-експедиційних компаній і характеризуються підвищенням конкуренції, зменшенням прибутку, підвищенням та появою нових вимог до якості послуг, що надаються.

Встановлено, що транспортна логістика відіграє важливу роль у розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Її нормальне функціонування забезпечує досягнення комерційного ефекту від укладання зовнішньоторговельної угоди. Натомість, порушення транспортного процесу досить часто призводить до матеріальних втрат, робить вітчизняні товари неконкурентоспроможними. Тому транспортно-логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності повинно бути спрямоване на: оцінку системи транспортно-логістичного обслуговування щодо відповідності вимогам клієнтів, структурі транспортного попиту; визначення спеціалізованих транспортно-логістичних потреб, стану та динаміки попиту на логістичні послуги; вивчення системи організаційно-економічної взаємодії учасників спеціалізованого транспортно-логістичного обслуговування перевезень вантажів підприємств. З використанням транспортної логістики в забезпеченні зовнішньоекономічної діяльності збільшується дохід підприємств. Визначено перспективні шляхи удосконалення вітчизняної транспортної логістики в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Дятлова В.В., Єрохін Д.В. Транспортне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності: логістичний підхід. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Серія «Економіка»*. 2016. Випуск 299. С. 282–289.
2. Грицина Л.А., Кошівська М.В. Сучасний стан та перспективи розвитку транспортної логістики в Україні. *Інфраструктура ринку: електрон.наук.-практ. журн.* Одеса, 2018. Вип. 18. С. 11–18. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/18_2018_ukr/5.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

3. Кобилух О.Я., Гірна О.Б., Гаєва Л.І. Ключові аспекти транспортної логістики в умовах пандемії COVID-19. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2020. Том 31(70). № 4. С. 117–122. URL: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_4/31_70_4_1/23.pdf (дата звернення: 10.01.2022).

4. Пеленський Р.О. Специфіка логістики при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємствами України. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*. 2012. № 2-4 (52). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-logistiki-pri-zdiysnenni-zovnishnoekonomichnoy-diyalnosti-zed-pidpriemstvami-ukrayini> (дата звернення: 06.01.2022).

5. Решетнікова О.В., Даниленко В.І., Боровик Т.В. Логістична інфраструктура як стратегічний елемент розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. *Економічний, організаційний та правовий механізм підтримки і розвитку підприємства : колективна монографія / за ред. О. В. Калашник, Х. З. Махмудова, І. О. Яснолоб*. Полтава : Видавництво ПП «Астрая», 2020. С. 143–150.

6. Румянцев А. П., Коваленко Ю. О. Світовий ринок послуг : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 456 с.

7. Структура зовнішньої торгівлі послугами за видами. Архів за 2020 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.01.2022).

8. Тонких О. Г. Теоретичні аспекти міжнародної транспортної логістики як складової формування конкурентоспроможності країни. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Серія «Економіка»*. 2018. Том 19. Випуск 306. С. 147–154.

References:

1. Diatlova V.V., Yerokhin D.V. (2016) Transportne zabezpechennia zovnishnoekonomichnoi diialnosti: lohistrychni pidkhid [Transport support of foreign economic activity: logistical approach]. *Problemy ta perspektyvy zabezpechennia stabilnoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku. Seriiia «Ekononika»*, vol. 299, pp. 282–289.

2. Hrytsyna L.A., Koshivska M.V. (2018) Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku transportnoi lohistryky v Ukraini [Current state and prospects of transport logistics development in Ukraine]. *Infrastruktura rynku* (electronic journal), vol. 18, pp. 11–18. Available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/18_2018_ukr/5.pdf (accessed 10 January 2022).

3. Kobyliukh O.Ia., Hirna O.B., Haieva L.I. (2020) liuchovi aspekty transportnoi lohistryky v umovakh pandemii COVID-19 [Key aspects of transport logistics in the context of the COVID-19 pandemic]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Ekonomika i upravlinnia* (electronic journal), vol. 31(70), no. 4, pp. 117–122. Available at: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_4/31_70_4_1/23.pdf (accessed 10 January 2022).

4. Pelenskyi R.O. (2012) Spetsyfika lohistryky pry zdiisnenni zovnishnoekonomichnoi diialnosti (ZED) pidpriemstvamy Ukrainy [Specifics of logistics in the implementation of foreign economic activity (FEA) by enterprises of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S.Z. Gzhytskoho*, no. 2-4 (52). Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-logistiki-pri-zdiysnenni-zovnishnoekonomichnoy-diyalnosti-zed-pidpriemstvami-ukrayini> (accessed 6 January 2022).

5. Reshetnikova O.V., Danylenko V.I., Borovyk T.V. (2020) Lohistrychna infrastruktura yak stratehichnyi element rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti vitchyznianskykh pidpriemstv [Logistics infrastructure as a strategic element in the development of foreign economic activity of domestic enterprises]. *Ekononichnyi, orhanizatsiyni ta pravovyi mekhanizm pidtrymky i rozvytku pidpriemnytstva: kolektyvna monohrafiia / za red. O. V. Kalashnyk, Kh. Z. Makhmudova, I. O. Yasnolob*. Poltava: Vydavnytstvo PP «Astraiia». Poltava: Astraya, pp. 143–150.

6. Rumiantsev A. P., Kovalenko Yu. O. (2006) *Svitovyi rynek posluh: navchalnyi posibnyk* [World services market: a textbook]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)

7. Struktura zovnishnoi torhivli posluhamy za vydamy [The structure of foreign trade in services by type. Archive for 2020]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 15 January 2022).

8. Tonkykh O. H. (2018) Teoretichni aspekty mizhnarodnoi transportnoi lohistryky yak skladovoi formuvannia konkurentospromozhnosti krainy [Theoretical aspects of international transport logistics as a component of the country's competitiveness]. *Problemy ta perspektyvy zabezpechennia stabilnoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku. Seriiia «Ekononika»*, vol. 306, pp. 147–154.